

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરના વિચારો

પ્રિયંકાબેન કીર્તિકુમાર પટેલ
પીએચડી.સ્કોલર

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરનો જન્મ ૧૪ એપ્રિલ ૧૮૯૧ના રોજ મધ્ય પ્રાંતમાં મહુ શહેરમાં અને લશ્કરી છાવણીમાં થયો હતો. તે સુબેદારનો હોદ્દો સાંભળનારા સૈન્ય અધિકારી રામજી માલોજી સકપાલ અને ભીમાબાઈ સકપાલના ૧૪મા અને છેલ્લા સંતાન હતા. તેઓ આધુનિક ભારતના પિતા, માનવધિકાર રક્ષક અને બાબાસાહેબ આંબેડકર તરીકે ઓળખાતા મલ્ટીડીસ્પ્લીનરી વિદ્વાન, એક ભારતીય ન્યાયશાસ્ત્રી, અર્થશાસ્ત્રી, રાજકારણી અને સમાજ સુધારક હતા. જેમને દલિત બૌદ્ધ આંદોલનને પ્રેરણા આપી હતી અને તેની વિરુદ્ધ અભિયાન ચલાવ્યું હતું. તેઓ સ્વતંત્ર ભારતના પ્રથમ કાયદા અને ન્યાય પ્રધાન હતા. જે ભારતના બંધારણના મુખ્ય આર્કિટેક્ટ હતા. ડૉ. આંબેડકરના મંતવ્ય ક્રાંતિકારી અને માનવતાવાદી હતા. તેમને વિવિધ મુદ્દાઓ પર પોતાનાં મંતવ્યો રજૂ કર્યાં છે.

૧. રાજકીય વિચારસરણી

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરના રાજકીય વિચારોમાં સ્વરાજ્ય, રાષ્ટ્રવાદ, લોકશાહી, મૂળભૂત અધિકાર, લઘુમતીઓનું રક્ષણ, સમાજવાદ, સામ્યવાદ, બૌદ્ધ ધર્મ વગેરેના વિચારો હતા. ડૉ. આંબેડકરે તેમના અસંખ્ય લેખો, પુસ્તકો અને ભાષણો દ્વારા ભારતમાં વિવિધ રાજકીય પ્રશ્નો અને રાજકીય ફિલસૂફી પર પોતાના મંતવ્યો રજૂ કર્યાં છે. આ બાબાસાહેબના રાજકીય વિચારો છે. ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરના કેટલાક રાજકીય મંતવ્યો પણ કાર્યક્રમોના પરિષદમાં તેમના ભાષણમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યાં છે. ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરના મંતવ્યોએ હાલના રાજકારણ તેમજ સ્વતંત્રતાના રાજકારણને પ્રભાવિત કર્યાં છે.

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર લોકશાહી સમાજવાદ માટેનો એવોર્ડ જીત્યા હતા. તેથી, તેઓએ વિચાર્યું કે માર્ક્સવાદ અથવા સામ્યવાદનો વિચાર અધુરો અને ખામીયુક્ત છે. ડૉ.આંબેડકરે રશિયામાં સામ્યવાદ અને સામ્યવાદી પ્રણાલીની આકરી ટીકા કરી હતી. સામ્યવાદમાં રહેલી ભૂલો તરફ ધ્યાન દોરતા તેમને કહ્યું કે સામ્યવાદ ફક્ત આર્થિક અથવા ભૌતિક જીવનને મહત્ત્વ આપે છે. સામ્યવાદ ધર્મની વિરુદ્ધ છે. સામ્યવાદ સ્વતંત્રતાની વિરુદ્ધ છે. સામ્યવાદી લોકશાહીની વિરુદ્ધ છે. સામ્યવાદી રાષ્ટ્રોએ સામ્રાજ્યવાદી નીતિ અપનાવી છે અને ઘણા નાના દેશો તેમના નિયંત્રણમાં રાખ્યા છે.

લઘુમતીઓના હિતોનું રક્ષણ આંબેડકરના વિચારો અને પ્રવૃત્તિઓનું કેન્દ્ર બાબાસાહેબ હતા. ભારતીય સમાજમાં લઘુમતી લોકો પર થતા અન્યાયને ધ્યાનમાં લેતા ડૉ.આંબેડકરે શરૂઆતથી જ પ્રસ્તાવ મુક્યો કે લઘુમતીના હિતોની રક્ષા થવી જોઈએ અને તે માટે તેમને સતત પ્રયત્નો કર્યાં.

૨. સામાજિક વિચારસરણી

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરની એક પ્રવૃત્તિમાં દલિત આંદોલન માટે સામાજિક સુધારા નું વિશેષ મહત્ત્વ છે.એક અશ્વપૃથ્વ કુટુંબમાં જન્મેલા,તેને અશ્વપૃથ્વતાના ઘણા ખરાબ અનુભવ થયા હતા. તેથી, તેમણે અશ્વપૃથ્વતાને નાબુદ કરવા અને સંપૂર્ણપણે અશ્વપૃથ્વતાને પ્રોત્સાહન આપવાનું તેનું લક્ષ્ય બનાવ્યું છે.

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરનો સામાજિક સુધારણા તરફનો અભિગમએ ઓગણીસમી સદીના ચોક્કસાઈ સુધારકોથી ગુણાત્મક રીતે અલગ હતો. યોગ્ય સુધારકોએ સૂચવેલા સુધારા વિધવા લગ્ન, હેરસ્ટાઈલ, લગ્નની ઉંમર વગેરે જેવા પારિવારિક સુધારા સાથે સંબંધિત હતા. તેથી તે સુધારા આમૂલ સામાજિક સુધારણામાં પરિણમ્યા નહિ. મૂળ પ્રશ્ન વણ ઉકેલાયેલ રહે છે. ડૉ. આંબેડકરે આ સંદર્ભે વ્યક્ત કર્યું છે.તે બધા ઈચ્છે છે કે સામાજિક અસમાનતાની સમસ્યાને અન્ય નાના સામાજિક સુધારાઓ માટે હલ કરવામાં આવે.જાણીતા સુધારક ડી.આર.એસ. અને બાબાસાહેબ આંબેડકર વચ્ચેનો બીજો મોટો તફાવત એ છે કે સુધારકોએ સુધારણા માટે પ્રાચીન શાસ્ત્રોનો ઉપયોગ કર્યો છે.પરંતુ ડૉ.આંબેડકર આ માનતા ન હતા. તેમણે "મનુસ્મૃતિ" પર હોળીને એક ગ્રંથ બનાવ્યો.જે અસ્પૃથ્વતાને સ્વીકારે છે.

૩. શૈક્ષણિક વિચારસરણી

શિક્ષણ સમાજમાં પરિવર્તન લાવવાનું એક અસરકારક સાધન છે.શિક્ષણ દ્વારા માણસ તેની ફરજો અને અધિકારોથી વાકેફ છે.તેઓ સમુદાયને કહે છે કે તેઓ જે ગોળી ચાલવે છે તે આલિંગન વિના નહિ જીવે. પ્રાથમિક શિક્ષણએ તમામ શિક્ષણનો પાયો છે,તેથી તે કહે છે કે, શિક્ષણ ખૂબ સારી ગુણવત્તાવાળું હોવું જોઈએ. પ્રારંભિક શિક્ષણનું લક્ષ્ય એવું હોવું જોઈએ કે એકવાર કોઈ છોકરો અથવા છોકરી શાળામાં પ્રવેશ કરે,તો તેણી સંપૂર્ણ શિક્ષિત,વિદ્વાન અને છોડી દેવા માટે સક્ષમ હોવી જોઈએ.શિક્ષણએ સમાજના તમામ સ્તરે જવું જોઈએ એમ કહીને સરકારે આ તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ. શાળાપણ,નમ્રતા અને કરુણા આ ગુણો દરેક સુધી પહોંચાડવા માટે તેમણે શિક્ષણની આવશ્યકતા દર્શાવી છે.બાળકોને ફક્ત શાળામાં જ શીખવવું જોઈએ નહિ.પરંતુ તેમના બાળકોના મન સંસ્કારી અને ગુણવત્તાવાળું હોવા જોઈએ.સામાજિક લાભ માટે,આ જાણકાર બાળકો સામાજિક પ્રતિબંધતાની તેમની ફરજો યોગ્ય અને અસરકારક રીતે નિભાવવા માટે સક્ષમ હોવા જોઈએ. શાળાઓ એવા કારખાના છે જે સારા નાગરિકો અને ફરજ બજાવતા નાગરિકો બનાવે છે.સહભાગીઓએ આ અંગે જાગૃત રહેવું જોઈએ. તેમનું માનવું છે કે શિક્ષણ જ રાષ્ટ્રવાદ અને સમાજવાદમાં માને છે.

૪. ચીનના વિચારો

ચીન,યુ.એસ.,દક્ષિણ પૂર્વ એશિયન દેશોના સંબંધમાં ડૉ. આંબેડકરની નીતિ ખૂબ સ્પષ્ટ હતી.ચીન એક ખૂબ જ હોંશિયાર રાષ્ટ્ર છે અને ભારત આવા રાષ્ટ્ર પ્રત્યે બેદરકાર રહેશે નહિ.વળી,ડૉ આંબેડકર કહ્યું કે, ભારતે ચીન સાથે આદર્શવાદી દૃષ્ટિકોણથી મિત્રતા કરવાનો પ્રયાસ ન કરવો જોઈએ. તે સમયે જવાહરલાલની વ્યૂહરચના અંશત ચીનનું શોષણ કરવાની હતી.આજ કારણ છે.૧૯૭૯માં ભારતે ભારપૂર્વક માંગ કરી કે સામ્યવાદી ચીનને યુ.એન.નું સભ્ય પદ આપવામાં આવે છે.સ્વાભાવિક રીતે ડૉ.બાબાસાહેબે તેની ટીકા કરી હતી.

૫. અર્થશાસ્ત્ર અંગે ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરના વિચારો

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરનો મૂળ અભ્યાસ અર્થશાસ્ત્રનો હતો.તેમણે ફાઈનાન્સ અંગેના વિચારો રજૂ કર્યા છે. અર્થશાસ્ત્રી તરીકે આંબેડકરે એક મોટું અને વ્યાપક યોગદાન આપ્યું છે. તેમણે જમીન વિહોણા મજૂરો, નાની

જમીન, કૃષી પદ્ધતિઓ, સમુદાયની ખેતી, જમીન મહેસુલ અને જમીન માલિકી નાબૂદીના મુદ્દે પોતાના મંતવ્યો વ્યક્ત કર્યા. તેમણે ઉદ્યોગોના, રાષ્ટ્રીયકરણ, અનાજના પ્રશ્નો, સમાજવાદ, સામાજિક સમાનતાના મુદ્દાઓ પર સંબંધિત લેખો પણ લખ્યા. ડૉ. આંબેડકરના કહેવા મુજબ આર્થિક લોકશાહી સ્થાપિત કરવા માટે આર્થિક નીતિઓ અને કાર્યક્રમો રાજ્યના બંધારણનો અભિન્ન ભાગ હોવો જોઈએ.

આમ, ગરીબ મહાર પરિવારમાં જન્મેલા ભીમરાવે ભારતની વર્ણવ્યવથાના નામે ઓળખાતી સામાજિક ભેદભાવની પરંપરા વિરુદ્ધ ઝૂંબેશ ચલાવી હતી. તેમણે બૌદ્ધ ધર્મનો અંગીકાર કર્યો અને લાખો દલિતોને નવયાન બૌદ્ધ સંપ્રદાયમાં ધર્મ અંગીકાર પરિવર્તન કરવા માટે પ્રેર્યો. ડૉ. આંબેડકરને મરણોપરાંત ભારતના સર્વોચ્ચ નાગરિક પુરસ્કાર ભારતરત્નથી ૧૯૯૦માં નવાજવામાં આવ્યા હતા. તેઓએ ભારતના દલિતોના રાજનૈતિક હકો અને સામાજિક સ્વતંત્રતા માટે લડત આદરી હતી.

સંદર્ભસૂચી

1. <http://mr.m.wikipedia.org>
2. પરમાર ડૉ.પી.એ., "મહાન પ્રતિભા ડૉ.બી.આર.આંબેડકર".